

378(082)
Ф 79

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА
ФУНДАЦІЯ ім. ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ
МІСЬКИЙ ТА ЖОВТНЕВИЙ РАЙОННИЙ ВІДДІЛИ
НАРОДНОЇ ОСВІТИ м. КРИВОГО РОГУ

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції)

частина II

КИЇВ—КРИВИЙ РІГ

1996 р.

порядковані кінцевому результату — вихованню людини, патріота, інтелектуала з невичерпним джерелом творчої на- снаги.

О. ДЕМЧЕНКО, В. ШАНДА, Г. ЄЛІЗАРОВ,

І. ЛЮБАР, В. ДЕМЧЕНКО, О. СУВОРОВА

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Сучасні зміни в системі світоглядних та цінносних орієнтацій в психології українського народу створює такий особливий фон національного виховання на всіх рівнях освіти, що захоплює широке коло проблем. Національне виховання у вищій школі, та особливо в педагогічній, є визначальним комплексом багатоспрямованих впливів, який, через народного вчителя, націлений на формування в суспільній свідомості настанов національної гідності, відданості ідеям національного відродження, державності, соборності та незалежності України, гуманістичного світосприймання та активної громадянської позиції. Таке спрямування виховного процесу безпосередньо підкріплюється акцентуванням національних надбань, серед яких нежива та жива природа України є найвищою та неперехідною національною цінністю, що потребує збереження та захисту. Отже, національне виховання майбутніх вчителів є невіддільним від екологічних навчання та виховання.

Реалізація цілей національного виховання в екологічному контексті вимагає: 1) спростування стереотипів невичерпності природних ресурсів та можливостей людини в діяльності в природі та компенсації порушень оточуючого середовища; 2) досягнення та доказів розуміння: а) екологічної, а часто економічної недоцільності багатьох здійснених в минулому геотехнічних, гідротехнічних, промислових проєктів, які докорінно змінили природні ландшафти; б) наслідків сумновідомої філософії та настанов «панування» над природою, її перетворення, «нечекання» милостей від неї. Екологічні навчання та виховання, як взаємоспрямлені лапки екологічної освіти, широка пропаганда та популяризація екологічних знань мають на меті формування на кожному рівні освіти кваліфікаційної спеціалізації своїх об'ємів екологічних знань та ступенів розвитку екологічного мислення, свідомості, культури, моралі, етики. Цей ряд споріднених понять має закріпитися в заключних моделях всіх спеціаль-

ностей, він відбиває: 1) особливий кризний напрям діяльності педагогів, націлений на закріплення у студентів таких настанов світосприймання, світорозуміння та діяльності у світі, які відповідають екологічним принципам; 2) може бути предметом діалогу — в руслі природоохоронної, екологічної, філософської, релігійної, соціальної чи політичної проблематики.

Діалог як спосіб: а) контактування, спілкування викладачів та студентів; б) реалізації співпраці, співробітництва, співтворчості; в) прояву емпатії; г) опрацювання набутих знань; д) перевірки їх надійності та закріплення; е) з'ясування вірності — вимагає теоретичного, методологічного та практичного опрацювання в системі формування внутрішніх духовних настанов кожної особистості.

Типологічне багатство діалогів у різних формах спілкування дозволяє узагальнювати їх описово, порівняльно чи в зведених таблицях на основі різних критеріїв, як от: 1) число контактуючих осіб; 2) їхні позиції; 3) особливості їх поведінки; 4) характер їх спілкування; 5) рівень підготовки; 6) організація діалогу; 7) його структура; а) складність; б) будова; в) зв'язки; 8) спрямованість; 9) призначення; 10) мова; 11) фон; 12) функції; 13) інформативність; 14) ємкість передаваної інформації; 15) перебіг у часі; а) зміни змісту; б) позиції; в) тривалість планованих та випадкових пауз; 16) наслідки. Це багатство слід якнайповніше використовувати в процесі духовної та всебічної екологічної підготовки майбутніх вчителів. Різноманітність типів діалогічності та її багатофункціональність дозволяють створювати психологічні ситуації, що ефективно служать переведенню духовності, загальнокультурної та екологічної інформації на рівень внутрішніх настанов світосприймання та поведінки.

Пізнавальні, інформаційні, інтерпретаційні, евристичні, діагностичні, контрольні та інші функції діалогу в екологічному навчанні та духовному вихованні можуть набувати особливого значення в демонстраційних діалогах, де інтелектуальний та емоційний фони захоплюють всю групу, достатньо велике число осіб (з високою співучастю кожного студента), окреслюють достатнє коло духовних та екологічних проблем чи питань. Зміни позицій педагога (риторичних, авторитарних, оптимістичних, песимістичних, нігілістичних та ін.) в оцінках стану довкілля та діяльності людини, коригування різних характеристик діалогу індивідуалізують кожне заняття чи семінар як у циклах екологічних навчальних курсів, так і в інших дисциплінах, які визначені навчальними планами.

Функції діалогу в колі екологічної проблематики безпосередньо стосуються: а) пізнавальна — з'ясування природи екологічних явищ та процесів, всебічної оцінки діяльності людини в природі, її духовної та екологічної культури; б) евристична — виявлення неочікуваних аспектів проблем, нового бачення живої та неживої природи, можливостей природи та людини, розвитку духовності людини, виходу на нові внутрішні настанови бачення світу й діяльності в ньому; в) діагностична — визначення групових та індивідуальних рис свідомості, загальної та духовної культури, творчого потенціалу особистості, життєвих позицій, інтелектуального рівня.

Модифікації діалогів різних типів, особливо при спрямованих змінах напруженості емоційного та інтелектуального фонів, звернення до національних духовних надбань сприяють зміцненню духовності майбутнього вчителя. В колах: 1) обговорення та засудження феномену жорстокості поведінки людини в природі та суспільстві, коли зникаються та взаємопроникають екологічні, етичні, моральні проблеми; 2) гуманітаризації сучасної освіти; 3) тенденцій гуманізації в національному житті України — звернення до феномену оптимістичності та діалогічність є провідними шляхами духовного розвитку майбутніх вчителів, екологічного навчання та виховання.

На основі осмислення взаємопов'язаного розвитку національного виховання та екологічної освіти можна виділити її різні напрями, рівні, організаційні форми, системи та концепції. Визначальними концепціями екологічної освіти є такі: 1) ортодоксальна або строго екологічна, яка окреслює певний об'єм екологічних знань кожного рівня освіти або спеціальності — принципи, закони, методи, напрями екології, теоретичні та практичні аспекти; 2) природоохоронна, в межах якої: а) акцентуються екологічні основи охорони оточуючого середовища, рослинного та тваринного світу, біосфери в цілому; б) додається достатньо широка інформація про наслідки діяльності людини та висвітлюються шляхи та способи оптимізації середовища; 3) психологічна, котра: а) окреслює психологічні, емоційні, етико-моральні аспекти взаємодії людини та природи; б) спрямована на спростування феноменів жорстокої поведінки людини в природі, бездумного ставлення до неї, марнотратства в ній; в) захоплює загальні проблеми гуманізму, з пропагандою ідей добра, гуманістичних типу та настанов мислення, світосприймання та діяльності; 4) інтегративна або системна концепція є ідеальною парадигмою для екологічної освіти на

Україні, поєднуючи в собі напрями та підходи ортодоксальної, природоохоронної та психологічної концепцій.

Всі ці концепції екологічної освіти практично реалізуються та частково втілюються в загальній освіті на основі інформаційної та евристичної систем, але остання ще вимагає глибокого осмислення, значних зусиль для методологічного обґрунтування та розробки спеціальних методик.

Екологічна освіта на Україні має будуватися для формування настанов національно, екологічно та соціально свідомої поведінки та національної гідності усіх її громадян.

Р. ЛЮБАР

ХОРОВИЙ СПІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Найпопулярнішим жанром мистецтва, що розкриває безмежний світ людської духовності, полонить почуття, розум і серце молоді та дорослих є народна пісня. У ній відобразилися світогляд народу, його морально-етичні й естетичні принципи, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання підростаючих поколінь. Особливість музики, її найпоширенішого жанру — пісні, полягає в тому, що вона діє на почуття безпосередньо. В той час як інші види мистецтва, наприклад, твори образотворчого мистецтва, архітектура, поезія, діють спочатку на інтелект, а потім на почуття, пісня викликає емоційні переживання відразу ж і здатна викликати могутню реакцію слухачів. Відомий український педагог Григорій Ващенко підкреслює велику виховну і об'єднуючу роль музики, її злагоднюючий вплив на слухача. Коли її «слухає якась велика група людей, вона спільно переживає певний настрій, чи то буде радість, чи смуток, чи тиха журба. Крім того, музика, особливо урочиста, як наприклад, релігійні гімни, виводить нас із кола дрібних щоденних, часто егоїстичних переживань і навіть примушує забувати своє «я». Людина в такому стані розчиняється в світі вічного і безмежного»¹.

Пісні, що виконуються хором, вважаються найвпливовішими на слухача. Хоровий спів, як вид народного мистецтва, існує ще з незапам'ятних часів. Він є породженням різних епох, починаючи від первісного суспільства і до на-

¹ Ващенко І. Виховний ідеал. — Полтава: Полтавський вісник, 1994. — С. 182.